

Ю.Б. МАЦУК

БЕЛАРУСКІ ФЕЛЬЕТОН 1917–1919 гг.

Рассматриваются фельетоны белорусских писателей, написанные в 1917–1919 гг. Определяются особенности жанра, объясняются причины обращения авторов к нему. На основании анализа произведений утверждается, что концептуальная линия лучших из этих фельетонов получила продолжение в сатирической прозе 1920-х гг.

Little known feuilletons in history of Belarussian literature of 1917–1919 are considered in this article. Author selects the features of this genre, analyzes the reasons for appeal writers to it and proposes to consider the best works as conceptual predecessors of the Belarussian satirical literature of 20-es.

У шматлікіх даследаваннях беларускай сатырычнай прозы 1920-х гг. практычна ніколі не гаварылася пра ўплыў на яе фельетонаў 1917–1919 гг. На гэта быў шэраг прычын, а між тым такое даследаванне падаецца надзвычай цікавым, паколькі можа даць больш поўную і аб'ектыўную карціну развіцця беларускай сатыры ў першае паслярэвалюцыйнае дзесяцігоддзе. Тэмы, праблемы, да якіх звярталіся аўтары фельетонаў, створаныя імі вобразы, абмаляваныя сітуацыі праз колькі гадоў у пэўнай ступені быццам «паўтарыліся» іншымі аўтарамі, але на новым узроўні, узроўні мастацкага твора. Канешне, не выпадае сцвярджаць, што гэтыя фельетоны адыгралі вызначальную ролю ў развіцці сатырычнай плыні названага перыяду, тым не менш, у многіх з іх якраз і акрэслілася тая канцэптэуальная лінія, што атрымала працяг у лепшых сатырычных празаічных творах 1920-х гг.

Фельетон – не зусім мастацкі жанр: найчасцей яго, як правіла, адносяць да сферы публіцыстыкі. Звязана гэта ўласна з гісторыяй яго ўзнікнення: літаральна з французскай мовы слова перакладаецца як «лісток». З’явіўся такі «лісток» у адным з нумароў французскай газеты «Journal des Debats» у 1880 г., і напачатку там друкавалася інфармацыя забавляльнага зместу. Пазней выдаўцы там жа сталі змяшчаць невялікія сатырычныя апаведы, заснаваныя на недарэчнасці, якія працягвалі называць «фельетон». Жанр развіваўся і бліжэй да канца XIX ст. займае акрэсленае: вызначальнай для фельетона стала будова на факце, у аснове якога – канфлікт, прычым не абавязкова смешны сам па сабе. Галоўнае – узнятая праблема павінна быць надзённай, мець грамадскую скіраванасць. Сатырычнае зерне таксама працягвала заставацца неад’емнай часткай фельетона, што якраз і дазваляла асэнсоўваць той ці іншы факт як неадпаведны заяўленаму ідэалу.

Нягледзячы на «газетныя» карані, на сённяшні дзень практычна ўсе даследчыкі пагаджаюцца з сінкрэтычнасцю фельетона, які бліжэй за іншыя публіцыстычныя жанры наблізіўся да ўласна мастацкай літаратуры: «Па сваёй праблематыцы і крытычнай накіраванасці фельетон – жанр публіцыстычны, а па форме, метаду і асаблівасцях адлюстравання і асэнсавання фактаў рэчаіснасці – сатырычны» (Цікоцкі 1971, 198).

У першае паслярэвалюцыйнае дзесяцігоддзе гэта – адзін з найбольш папулярных і запатрабаваных жанраў. На злome эпох пісьменнік проста не мае часу для асэнсавання падзей, таму звычайна ў такіх перыяды дамінуюць дробныя, «аператыўныя» жанры або так званыя памежныя жанры. Недарэмна «Хаім Рыбс» Я. Коласа, які сёння разглядаецца як выдатнае сатырычнае апавяданне, быў у свой час надрукаваны як фельетон. Фельетон разам з актуальнай малафарматнасцю валодае ёмістай фактаграфічнасцю і дазваляе аўтару, быццам фотаапаратам, «закадроўваць падзеі», якія ён назірае, умоўна кажучы, з акна. Пры гэтым самому аўтару, таксама ў той ці іншай ступені ўдзельніку падзей тут і цяпер, уласцівы не старонні, але ацэначна-эмацыйны погляд. Такім чынам, фельетон, дакладней, яго сістэмны аналіз дазваляе зразумець як аўтарскую пазіцыю, грамадскую і эстэтычную, так і спектр «настройў» і пазіцыі у літаратуры пэўнага перыяду ўвогуле.

Беларускія перыядычныя выданні таго часу самай рознай скіраванасці – «Звон» і «Вольная Беларусь», «Дзянніца» і «Савецкая Беларусь» і іншыя – часта змяшчалі на сваіх старонках фельетоны. Аднак не колькасць паказчык дае права гэтаму жанру выступаць у ролі, так бы мовіць, канцэптуальнага папярэдніка да сатырычнага апавядання і прозы 1920-х, але нешта іншае. Пад гэтым «іншым» маецца на ўвазе, зразумела, і тэхнічны бок, і стылёвая адшліфаванасць, але перш за ўсё – канцэптуальная накіраванасць таго ці іншага фельетона, абумоўленая гістарычнымі асаблівасцямі дадзенага перыяду.

Пасля рэвалюцыі 1917 г., як вядома, Беларусь трапіла з Першай сусветнай вайны ў Грамадзянскую вайну, і гэтыя акалічнасці сталі першаснымі ў фарміраванні агульнай атмасферы жыцця краіны. Па насычанасці разнастайнымі ідэямі, якія «прыходзілі» разам з немцамі, палякамі, «белымі», «чырвонымі», гэты час сапраўды ўнікальны. Ён можа выглядаць для сучаснага чалавека ў нечым нават рамантычным, а вось звычайнаму жыхару краіны таго часу вызначыцца было не так проста. І зразумела, кожная чарговая ўлада імкнулася даносіць свае ідэі праз перыёдыку, найчасцей праз газеты, бо на часопіс не ставала ні часу, ні сродкаў. На варце інтарэсаў бальшавіцкай улады ў першыя паслярэвалюцыйныя гады стаялі «Дзянніца» (з 1918 г.), пазней «Савецкая Беларусь» (з 1920 г.), незалежніцкія памкненні падтрымлівалі «Вольная Беларусь», «Звон», «Беларус». Згаданыя выданні на сваіх старонках ледзь не ў кожным нумары друкавалі палітычна афарбаваныя фельетоны, скіраванасць якіх была палярная. У першых пад сатырычнае выкрыццё падпадала дзейнасць Рады БНР і адпаведныя асобы, у другіх – дзейнасць бальшавікоў і агулам тых, хто перашкаджаў фарміраванню Беларусі як самастойнага дзяржаўнага ўтварэння. Як бачна, два розныя падыходы, дзве розныя канцэпцыі, і, як гэта ні парадасальна, менавіта фельетоны «незалежніцкіх» выданняў стануць у пэўнай ступені «перадгісторыяй» беларускага сатырычнага апавядання 1920-х, сапраўдны росквіт якога, як вядома, прыпаў на другую палову дзесяцігоддзя. Пры гэтым варта размяжоўваць фельетоны першага паслярэвалюцыйнага дзесяцігоддзя: да 1921 г. уключна (з’яўленне на старонках «Савецкай Беларусі» першага сатырычнага апавядання-фельетона новай эпохі ў гісторыі краіны «Хаім Рыбс» Я. Коласа) і з 1922 па 1929 г. Зразумела, тут нас цікавіць першы перыяд.

Аўтарства большасці фельетонаў у «Дзянніцы» 1918–1919 гг. належыць Ц. Гартнаму. Адны з іх напісаны ў праявічнай форме, іншыя – у вершаванай, і практычна ва ўсіх сатырычна абмалёваюцца дзеячы БНР і іх пэўныя захады па станаўленню Беларусі як незалежнай дзяржавы. Выклікаюць гэтыя творы неадназначнае стаўленне, але не столькі з-за стылёвых хібаў, колькі з-за сваёй ідэалагічнай зададзенасці. Вядома, што Ц. Гартны шчыра верыў у бальшавіцкія ідэі, а ўпикаць яго за тое, што фатальна памыляўся, сучаснаму даследчыку не выпадае. Вельмі важна і тое, што кпіны Ц. Гартнага з прадстаўнікоў незалежніцкага блока не заўсёды беспадстаўныя, як, напрыклад, у фельетоне «Беларусы», калі прадстаўнікі Рады вітаюць немцаў ад імя ўсяго народа. Вядома, што ўласна бела-

русы, у сваёй пераважнай масе сяляне і працоўныя, індывідуальна ставіліся да тых ці іншых палітычных утварэнняў, але адназначна сімпатыі у адносінах да немцаў масава ніколі не выяўлялі. Таму фельетаніст, у прынцыпе, слухна з іроніяй дзівіцца з таго, «як магло тое быць, каб маглі гаварыць ад працоўных людцоў беларусаў мужыкоў двое зважных паноў?» (Авадзён 1918, 2). З мастацкага боку фельетон гэты адчувальна стылёва неапрацаваны, зрэшты, як большасць падобных твораў Ц. Гартнага: у гэтым жанры яму не хапае цэласнасці, як і ў фельетонах «Начальства не паладзіла», «Чортава ігрышча Беларускай Рады», «На ўцёкі». Так, у фельетоне «Чортава ігрышча...» Ц. Гартны намагаецца паздзекавацца з працы Беларускай Рады і малое яе пасяджэнне перад роспускам на адпачынак. Авадзён (пад такім псеўданімам напісаны твор) падае спрэчку паміж прадстаўнікамі Рады як «мышыную валтузню» за ўладу, аднак належнага камічнага эфекту не дасягае, бо ўжо ў першым дыялогу Я. Лёсіка міжволі самім аўтарам акрэсліваецца значнасць гэтых асоб у гісторыі Беларусі: Мы гэтулькі жаху далі // Парою гэтай выдатнай! // Вось новую ўладу ўвялі // Ды з сэнсам асобным, выдатным. // Хоць хочаш ня хочаш, а мусь // З тым усякі з суседзьяў пазнацца // Што наша ўжо маць-Белаларусь // Пачнецца «рэспублікай» звацца (Авадзён 1918 [б], 2).

Выкрываючы апанентаў-незалежнікаў, Ц. Гартны страчваў меру, і большасць яго фельетонаў так і засталіся з'явамі свайго часу. Але часам праблематыка фельетонаў Ц. Гартнага і «незалежнікаў» аказвалася сугучнай. Асабліва выразна гэта выявілася пры падыходзе да моўнага пытання. Паказальнымі тут з'яўляюцца такія творы, як «Патрапіў ікрас» Ц. Гартнага (пад псеўданімам Васа), «Пакрыўджаныя», «Байка» З. Бядулі (пад псеўданімам Зрэбны), «Яны» Гаўрылы Гарэцкага (псеўданім Г. Гурык). Пры ўсёй розніцы ў палітычных поглядах пісьменнікі «нашаніўскай» школы адназначна прытрымліваліся адзінага погляду на мову новай дзяржавы, але сутыкнуліся з «адзінствам» поглядаў былых расійскіх і польскіх паўпанкаў, прадстаўнікоў царквы, і – парадокс! – сацыялістамі і камуністамі. Не самае, здавалася б, у варунках рэвалюцыйных падзей актуальнае пытанне яскрава паказала, з якімі цяжкасцямі давядзецца сустрэцца пры пабудове нацыянальнай дзяржавы. У фельетоне «Патрапіў ікрас» Ц. Гартнага галоўны персанаж, прыхільнік сацыялізму Язэп, з'яўляецца нястомным наведвальнікам і выступаўцам на сходах, але, «калі лічба пунктаў яго праграмы перабудоўваў яго краіны перабіралася ім некалькі раз, ён заўсёды стараўся выкінуць пытанне аб мовах. Эх, ды гэта... ліха ведае што за мова: яе стыдаецца ўсякі прасвячоўны чалавек... тым болей сацыяліст... Гэта – збор з усіх слоў... гэта шляхоцкая брахня, гэта – хамскі лепет! І знаходзяцца шчэ людзі, што абстойваюць яе, нават газеты пішуць на ёй, кніжкі. Тьфу! Дурні! Шавіністы, нацыяналісты яны, або і горай» (Авадзён 1918 [а], 2). Патрапіўшы на чарговы сход, на якім узнялося пытанне аб тым, на якой мове выдаваць часопіс, Язэп, як і ўсе, падняў руку за рускую, да таго ж аргументуючы: «Наш журнал будзе навуковы, а беларуская мова для гэтага не гадна» (Авадзён 1918 [б], 3). Выскачыў аднекуль і яшчэ адзін хлапчук-«камуніст» з заявай, што «нізашто не вазьму ў рукі журналу, калі ён будзе хоць з адным беларускім словам» (Там жа). Праўда, нехта сказаў, што ўсё ж «прозвішча трэба па-беларуску: усё-такі мы» (Там жа). Усчаўся вэрхал і ўрэшце хтосьці прапанаваў: «Выдаваць журнал для беларусаў або на татарскай або на жыдоўскай мовах» (Там жа), пасля чаго па зале пракаціўся рогат. Зафіксаваны ў гэтым адным з лепшых фельетонаў Ц. Гартным выпадак стаў нядрэннай ілюстрацыяй тых новаспечаных «сацыялістаў» і «камуністаў», якія былі найперш зацікаўленыя ў рэалізацыі сваіх амбіцый, а на ўсё, што гэтага не тычылася, у тым ліку на моўнае пытанне, адразу начэплівалі цэтлік варожасці.

Ужо казалася аб тым, што «Патрапіў ікрас» Ц. Гартнага перагукваецца з пэўнымі фельетонамі Я. Купалы, Г. Гарэцкага, З. Бядулі. З аўтараў незалежніцкага блока апошні ўвогуле найбольш плённа працаваў у гэтым жанры ў 1917–1919 гг. Асабліва ўдаўся яму фельетон «Пакрыўджаныя», дзе аўтар кпіць з дробнай расійскай, а таксама польскай інтэлігенцыі, якая разгортванне беларускага руху ўспрымае ледзь як не асабістую трагедыю. Ужо невялічкая пейзажная замалёўка напачатку хавае ў сабе трагікамічныя ноткі: «Вечар. Ціха ў кватэры. Нават мыш не заскрабе. Бляск ад лямпы ўпаў на бледны змучаны твар пана Максімава, а далей адбіўся на дрэвах за вакном, што так таемна маўчаць, як быццам нешта захаваўшы. Нават кот і той ляжыць увесь час у запечку, а не йдзе вільнуць хвостом каля свайго пана» (Зрэбны 1917, 2). Максімаў заняджаў, а апрача гэтага яму сняцца страшныя сны: «І горш за ўсё, што аднастайныя. Падкрадзецца Беларускі Нацыянальны Камітэт, узваліцца ўсім сваім цяжарам на грудзі, душыць за горла... Ды каб ён хаця адзін! А то навалюцца яшчэ ўсе разам: беларускі тэатр, ноч на Купалле, родная мова, скарбоначны збор, усе гурткі беларускія» (Там жа). Няшчасны пан выцірае пот з твару бела хустачкай і, як да апошняй інстанцыі, звяртаецца да Бога: «Божухна Літасцівы! На што Ты пусціў на свет гэтых беларусаў? Чым я пакрыўдзіў Тваю Боскую моц, што Ты не збярэш іх са свету, не пашлеш на іх пошасці?» (Там жа). Нават павярнуўшыся на другі бок, не можа ён адкараскацца думак: «Родная мова, родная школа, нацыянальнае адраджэнне... На што, на якое, каму гэта патрэбна? Жыві паціху, не круці галавою.

Расейцы даюць усё гатовае – дзякуй ім за дабрата іхнюю» (Там жа). У падобных развагах Максімаў праводзіць не адну гадзіну. Але вось перад чытачом яшчэ адзін пейзаж: «Поўны стол красак, краскі на вокнах, на крэслах» (Зрэбны 1917, 2). Гэта ўжо пан Стэпкоўскі беге па кватэры, з не лепшым настроем, чым у Максімава, бо «сягоння нават і красак не ўзяла. І так спаткала непрыемна... У дадатак яшчэ гэтыя беларусы сэрца ад'ядаюць» (Там жа). Вырашае Стэпкоўскі пайсці ў госці да Максімава, бо той даўно клікаў. «Спаткаліся паны-дабрадзеі, абняліся й заплакалі. Пацяклі слёзы й змяшаліся разам» (Там жа). Урывак, дзе згадваецца Стэпкоўскі і яго думкі, значна меншы за той, дзе фігуруе Максімаў, але стаўленне абодвух да беларускага руху абсалютна аднолькавае – ваража-негатыўнае. З. Бядуля не гаворыць яўна аб нацыянальнай прыналежнасці сваіх герояў, але, як і пазней Я. Купала ў «Тутэйшых», дае сваім героям прозвішчы з тыповымі канчаткамі для рускіх – на -аў і польскіх – -скі. Зноў жа, хоць З. Бядуля не гаворыць пра тое выразна, і Максімаў, і Стэпкоўскі, верагодней за ўсё, зрусіфікаваныя і апалячаныя беларусы: на гэтую думку наводзіць выказванне Максімава пра тое, што, маўляў, «расейцы» даюць усё гатовае. Напэўна, чалавек, які б прыехаў выконваць каланізатарскія функцыі непасрэдна з самой Расіі, выказваўся б крыху інакш. У гэтым фельетоне З. Бядулі, у адрозненне ад твора Ц. Гартнага, дзейсныя персанажы належаць да так званых «рудыментаў былой эпохі», але, як паказала практыка, многія з іх пазней аказаліся здольнымі прыстасавацца: і Максімава, і Стэпкоўскага можна залічваць у папярэднікі да такіх герояў сатырычных апавяданняў 1920-х, як пракурор з аднайменнага твора Я. Коласа ці Лукавіцын-Цыбульскі-Цыбулевіч з «Майго суседа» К. Крапівы.

Тая ж праблема адраджэння мовы і нацыі, якая закраналася ў творах Ц. Гартнага і З. Бядулі, гучыць і ў фельетоне «Яны» Г. Гарэцкага – Гурыка. Але калі ў папярэдніх творах пісьменнікі рабілі цэнтральнымі героямі прадстаўнікоў пэўнай сацыяльнай групы, выяўляючы іх стаўленне, як правіла негатыўнае, да беларускага адраджэння, то ў згаданым фельетоне Г. Гарэцкага прысутнічае і тыпавы прыхільнік старой Расіі-матухны бацюшка і не менш тыпавы сацыяліст, які ваяваў за волю народа і стаіць за федэрацыю. Нягледзячы на ўсю розніцу ў поглядах, як першы, так і другі сыходзяцца на тым, што беларусы і іх мова – каталіцкія і польскія штукі. Так, сустрэўшыся з беларусам-прапагандыстам, поп абураецца: «Кіньце вы дурыць галовы нашым мужыкам. Якіх вы беларусаў знайшлі ў іх? Яны проста “русскій народ” ды і толькі... Што ў вас за мова? Перакручаная польская і толькі. Пачаў я чытаць вашу газету, дык аж галава круціцца» (Гурык 1917, 1). Падобна выказваецца і старшыня валаснога сходу-мітыngu: «Таварышы! У гэтых беларусаў вуніацкая мова. Яны хочуць, каб мы сваю мову святую, рускую каверкалі і пераварочвалі на вуніацкую, яны хочуць, каб з беларусаў вуніятаў зрабіць... Беларусам даюць грошы паны Радзівілы і яны бяруць іх» (Гурык 1917, 1). Акрамя іроніі, накіраванай аўтарам на абмежаванасць згаданых персанажаў, іх супастаўленне на адной мастацкай прасторы, а ў межах жанру на адной газетнай старонцы дазволіла Г. Гарэцкаму перадаць той драматычны фон, на якім разгортвалася адраджэнне, і яшчэ раз акцэнтаваць увагу на тым, як цяжка пераадолець у свядомасці многіх абывацеляў адмоўнае стаўленне да той жа беларускай мовы.

Вяртаючыся да З. Бядулі, хацелася б сказаць, што, дзякуючы некаторым сваім фельетонам акрэсленага перыяду, напрыклад «Перад Новым годам», ён становіцца на адзін узровень з такімі майстрамі ў гэтым жанры, як А. Аверчанка ці М. Булгакаў. Тут З. Бядуля скарыстаўся, дарэчы, вельмі рэдкім для беларускай сатыры фантастычным прыёмам: падзеі адбываюцца ў пекле. Каларыт жа і перадача атмасферы часу ў творы сапраўды на вышыні: «Канцылярыя ў пеклі. Ляскаюць шчоты. Скрыпяць пер'і. Чэрці рыюцца ў розных пузатых кнігах. Дапісваюць і адпісваюць. Адпісваюць і дапісваюць» (Бядуля 1917, 2). Далей, паводле зместу, з зямлі ў пекла з навінамі вяртаецца Сваюля, «з доўгім сінім носам, з чырвонымі вачыма, з доўгімі касцістымі рукамі, уся ў гідкіх анучах... Самы заядлы Бэк і то словам “буржуйка” не адважыўся б яе сароміць» (Там жа, 2). Сваюля хваліцца тым, як «пачала пампаваць натоўпы людзей рознымі ідэямі. Людзі не могуць іх пераварыць і пачынаюць рыгаць імі направа і налева, як тыя свінні перакормленыя... Людзі напіваюцца і паміраюць пры бочках, топяцца ў гарэлцы, грабуюць, палюць усё і забіваюць брат брата» (Там жа, 2). Урэшце рэзюмуе: «У нас пекла лепшае за тваё, таварыш Глаўкапекл» (Там жа, 2). Такім чынам, лаканічна і разам з тым максімальна выразна абмалёўвае аўтар драматызм рэвалюцыйных падзей, не хаваючы свайго саркастычнага стаўлення да ініцыятараў перамен – «таварышаў». А асабліва не можа не захапляць канцоўка фельетона, якую Бядуля кампазіцыйна аформіў як абмен радыёграмамі паміж Глаўкаверхам і Глаўкапеклам:

«Ад Глаўкаверха да Глаўкапекла!

На Украіне льецца кроў. Разганяюць прыкладамі і штыхамі беларускія сялянскія з'езды. Мае п'яныя Крывашэйны паказваюць добрым людзям Волю ў вострагах. Троцкі мае выдаць дэкрэт аб новых гільётынах для людскіх галоў.

Люцыпар дыктуе свайму сакратару радыёграму:

Ад Глаўкапекла – Глаўкаверху.

Дзякую за шчырую службу. Вы, Бэкі, – мае найлепшыя таварышы. Абманываеце народ не горш за быўшага самадзержца Мікалая II» (Бядуля 1917, 3).

Фельетон «3 Новым годам» напісаны напрыканцы 1917 г. і надрукаваны ў «Вольнай Беларусі» ад 31 снежня гэтага ж года. Назва, такім чынам, абраная нездарма: пісьменніка надзвычай моцна хвалявала сітуацыя, што склалася ў краіне. Пра ступень жа неабыхавасці З. Бядулі яскрава сведчыць сам фельетон, у якім сатырычная афарбоўка спалучана з драматычнай абмалёўкай рэалій, а стылёвая і кампазіцыйная адшліфаванасць даведзена да дасканаласці.

Фельетон Я. Купалы «Антанта», у адрозненне ад твораў З. Бядулі, напісаны ад першай асобы, што, зрэшты, найбольш характэрна для гэтага жанру. Аўтар-пісьменнік распавядае, з якімі клопатамі ён сутыкнуўся, пішучы ў адну газету «стаціі» аб Антанце. Напачатку, звяртаючыся да чытачоў з пытаннем: «Ці вы ведаеце, што такое Антанта?», аўтар прызнаецца, што сам ён не ведае, але ж «гэта Антанта сядзіць ужо ў мяне соляй у воку, косткай у горле, калоццем у баку» (Цікоцкі 1971, 73). Далей пісьменнік распавядае гісторыю пра напісанне артыкула ў форме згадак дыялогаў з рэдактарам, у якіх перад чытачом у пэўных дэталях праступае і рэчаіснасць таго часу (у аповядальніка «боты падзерліся, табакі няма» ды «сялядцы дарагія», у хаце «сорак градусаў холаду»), і адвечная праблема стаўлення рэдактараў, ды і ўсіх працадаўцаў, да падначаленых. Дыялогі і рэмаркі ў сваёй большасці сціснутыя да максімуму, але разам з тым каларытныя і гаваркія. Так, згадзіўшыся на прапанову пісаць аб Антанце, аўтар пытае:

– А што такое Антанта?

Рэдактар заморгаў вачыма да буркнуў праз тое:

– Гэта не маё дзела.

– Так, так, пане рэдактар, гэта маё, я ўжо ведаю. А як там, паночку, з аплатай?

Рэдактар закашляўся, пасля кажа:

– Будзеш атрымліваць, хлопец, па 4 капейкі ад радка. Як напішаш мільён радкоў, то будзеш мець... палічы, колькі выйдзе! (Там жа, 73).

Аўтару давялося тры разы перапрацоўваць «стацію», бо, як толькі папярэдняя была падрыхтаваная і надрукаваная, на другі ж дзень палітычная сітуацыя была ўжо іншая, а рэдактар, зразумела, хацеў прытрымлівацца ў выданні правільнага кірунку. Урэшце рэшт канчатковы варыянт так створаны і не быў, а аўтар, падводзячы вынікі сваёй прыгодзе з напісаннем гэтай гаротнай «стаціі», рэзюмуе: «Хацеў я спачатку павесіцца, утапіцца, застрэліцца, але ўзяў ды напісаў гэты не зусім «маленькі фельетон» і аддаў яго надрукаваць без ведама рэдактара. Калі ўжо вісець, то за абедзве нагі» (Там жа, 75). Даследчыкі жанра сцвярджаюць, што добры фельетаніст павінен глядзець на падзеі позіркамі дзіцяці, якое шчыра здзіўляецца нейкай неадпаведнасці ці глупству, і якраз такі «дзіцячы» погляд выяўляе аўтар у згаданым творы, даводзячы чытачу, што нюансы палітычных гульняў нармальнаму, а не беспрынцыповому і двудушнаму чалавеку зразумелымі ніколі не будуць.

Заўважна, што сярод фельетонаў 1917–1921 гг. вельмі рэдка сустракаюцца творы побытава-сатырычнага характару. У большай або меншай ступені ўсе яны – палітычная сатыра, публіцыстыка, прасякнутая ў першую чаргу грамадзянскім пафасам. Гэтыя фельетоны, дарэчы, у савецкі час не перадрукоўваліся: саркастычна-скептычнае стаўленне іх аўтараў да бальшавіцкай улады было відавочнае і патлумачыць пазнейшае «перавыхаванне» пісьменнікаў з такімі «опусамі» было практычна немагчыма.

Такім чынам, менавіта фельетоны «незалежніцкіх» выданняў канцэптuallyна акрэслілі тую лінію, якая намецілася ў сатырычнай прозе другой паловы 1920-х гг. і паспрыяла з'яўленню лепшых сатырычных твораў у беларускай літаратуры, калі сатырычны пафас за 1920-я паспеў змяніцца ад антысялянскага ў маладнякоўскай прозе пачатку дзесяцігоддзя да высмейвання савецкіх бюракратычных парадкаў у сатырычнай прозе таго ж «Узвышша». І хаця не былі абсалютна ідэнтычнымі героям фельетонаў 1917–1919 гг. персанажы сатырычных твораў К. Крапівы, А. Мрыя ці Я. Коласа, тым не менш, многія праблемы, якія ўздымаліся ў паслярэвалюцыйнай перыёдыцы, так і засталіся нявырашанымі, а гэта, у сваю чаргу, зноў выклікала «другое нараджэнне» блізкай па сваёй сутнасці тэмы і падобнага сатырычнага пафасу.

ЛІТАРАТУРА

А в а д з ё н . Беларусы // Дзянніца. 1918. № 7. С. 2.

А в а д з ё н . Патрапіў і крас // Дзянніца. 1918 [а]. № 38. С. 2–3.

А в а д з ё н . Чортава ігрышча Беларускай Рады // Дзянніца. 1918 [б]. № 28. С. 2.

Б я д у л я З . Перад Новым годам // Вольная Беларусь. 1917. № 36. С. 2–3.

Г у р ы к Г . «Яны» // Вольная Беларусь. 1917. № 35. С. 1.

З р э б н ы . Пакрыўджаныя // Вольная Беларусь. 1917. № 9. С. 2.

К у п а л а Я . Антанта // 36. тв.: У 9 т. Мн., 2002. Т. 8.

Ц і к о ц к і М . Я . Стылістыка публіцыстычных жанраў. Мн., 1971.

Паступіў у рэдакцыю 15.12.11.

Юлія Багуслаўна Мацук – суіскальнік кафедры беларускай літаратуры і культуры. Навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук, дацэнт П.І. Навуменка.